

Махатма означає "велика душа" (Дитинство Махатми Ганді)

Леся Воронина

Розділ перший. Ким ти народишся в наступному житті?

Коли 2 жовтня 1869 року в сім'ї прем'єр-міністра маленького індійського князівства Порбандар Ка—рамчандра Ганді та його дружини Путлібай народився син, ніхто, звісно, й не здогадувався, що в цю мить на світ прийшов Великий Учитель. Махатма мовою хінді означає "великий учитель" або "велика душа", і саме так згодом називатимуть Моханда—са Карамчанда Ганді.

Хлопчик був шостою й останньою дитиною в сім'ї Ганді. Він ріс кволим та слабеньким, часто хворів і не міг, як інші діти, бігати й гратися у дворі. Можливо тому малий Мохандас дуже рано почав замислюватися над речами поважними й недитячими. Наприклад, чому в Індії всі люди поділяються на окремі касты — є касты вельмож, купців, а є — парії—недоторкані. До цієї касты належали люди найнижчого звання, до них навіть торкатися було заборонено, це вважалося ганебним і неприпустимим.

"Чим ось ця дівчинка з таким добрим, лагідним обличчям гірша за мене? Або ось цей малюк, вбраний у лахміття?" — дивувався син поважного чиновника, дивлячись на дітей-паріїв, до яких йому навіть наблизитися було заборонено. Недоторкані мали носити на ший дзвіночок, щоб заздалегідь сповіщати представників вищих каст про своє наближення.

Але хлопчика дивувало й обурювало не лише ставлення до людей нижчих каст:

— Мамо, я чув, як батько розповідав, що всі чиновники, крім нього, беруть хабарі! І вони вважають себе кращими за цих бідних людей?

— Синку, тобі ще рано про це думати. Он поглянь, твої ровесники галасують надворі. Біжи до них!

Але Мохандас заперечливо хитав головою і знову брав до рук старовинні книжки, які передавалися в їхній родині в спадок — як найдорожчі скарби, і намагався там знайти відповіді на всі запитання. Чому англійці змогли завоювати його древню й могутню країну? Чому вони панують в Індії, ставлячись до її мешканців як до рабів? Невже вся причина в тому, що європейці володіють сучасною зброєю — їхні величезні військові кораблі можуть вщент розбити тендітні човники індусів, а гармати перетворюють на руїни тисячолітні буддійські храми. А може, сила англійців у тому, що вони їдять м'ясо?

Хлопчик пробував розпитувати про це старших братів, але вони лише відмахувалися від малого. Кожен послідовник індуїстської релігії знав, що людина не

повинна їсти м'яса, пити горілку чи вино й курити — адже при наступному народженні ваша душа може втілитись у тварину, м'ясо якої ви споживали!

Невже англійці цього не бояться, невже їхнє життя припиняється зі смертю, й вони не переходять, мов по сходинках, у все нові й нові втілення? Він, хоча й малий, зрозумів усе, про що розповіла йому мама. Спершу твоя суть сконцентрована в камені, потім ти народжуєшся деревом, згодом — комахою. Як гарно стати барвистим метеликом і пурхати серед квітів! Або стрімко летіти у височині, як гордий сокіл.

А можна народитися велетенським гімалайським ведмедем чи хижим тигром, якого бояться всі звірі. Але ж люди полюють на нього зі списками й рушницями... Ні, він, Мохандас Карамчанд Ганді, не може дивитись, як кривдять навіть маленьку мурашку, він знає, що всі в цьому світі однаково важливі — незважаючи на колір шкіри, багатство чи вроду. Головне — любити одне одного, адже це так просто!

Розділ другий. Про речі великі й маленькі

— А тепер я спробую пояснити тобі, як влаштовано світ, — сказав батько, пильно дивлячись на малого Мохандаса. — Запам'ятай те, що зараз почуєш, і навіть, якщо зрозумієш не все — ці знання змінять твоє життя.

Хлопчик, зіщулившись, сидів біля батька на вершечку гори. Вони підіймалися сюди цілий день. Мохандосу часом здавалося, що в нього не вистачить сил і він ніколи не досягне вершини. Але поруч ішов тато — людина, яка була для нього найбільшим авторитетом, і хлопець, зціпивши зуби, продовжував сходження. А ось тепер, коли він нарешті безсило опустився на землю і втомлено заплющив очі, батько починає розмову про якісь незрозумілі речі.

— Тату, може ти скажеш мені про це завтра? — ледь чутно промовив Мохандас.

— Ні, синку, саме сьогодні й саме зараз, — дуже серйозно промовив Карамчанд Ганді. — Адже ми даремно прийшли сюди. Поглянь — під нашими ногами пролітають прозорі хмарки, а крізь них далеко-далеко вниз видніє квітуча долина. Хатини селян здаються звідси, згори, іграшковими. І навіть палац могутнього магараджі, яким він так пишається, видається маленькою хижкою.

— Так, я бачу, — прошепотів Мохандас, — але хіба від того, що здалеку той палац виглядає крихітним, він став не таким величним, а раджа з багатія перетворився на жебрака?

Батько усміхнувся, мовчки витягнув з дорожньої торбини баклагу з водою і два сухарі й простягнув їх синові. Той припав до баклаги, зробив кілька великих ковтків — ніколи ще вода не здавалася хлопцеві такою смачною — а тоді почав гризти сухарі, підбираючи кожну крихту.

— От бачиш, усе в цьому світі відносно — тут, на вершечку гори, жодні багатства не допоможуть тобі вгамувати спрагу й голод. Так само, як розкішне вбрання й скрині, набиті золотом і коштовностями, не дадуть тобі любові й дружби — їх не можна купити за всі скарби світу. Якщо ти це зрозумієш, то зможеш, коли виростеш, зробити цей світ бодай трохи кращим.

— Але чому ж тоді добрі люди бувають такими слабкими? І чому любов та доброта не можуть перемогти жорстокість і зло?

— Знаєш, певне таке запитання поставив колись принц Сіддхартха Гаутама своєму батькові — цареві... І батько розповів Мохандасові давню легенду про прекрасного принца, якому згодом судилося стати Великим Буддою.

Розділ третій. Правда вища від насолоди

Дві з половиною тисячі років тому в невеличкому царстві на північному сході Індії в царя Шуддходані народився син Сіддхартха. Його родове ім'я було Гаутама. Хлопчик з'явився на світ із тридцятьма двома ознаками "великої людини", серед них були найпомітніші: золотава шкіра, що мінілася на сонці, знак Драхми на ступні, широкі п'яти, довгі пальці на руках і довгі мочки вух.

Усе свідчило про те, що на це немовля чекає велике майбутнє — Сіддхартха стане або могутнім володарем— чакравартіном, який зможе встановити справедливий устрій на землі, або ж — мудрецем, який зречеться всіх земних насолод і відкриє таємницю буття. На жаль, мати Сіддхартхи, прекрасна Махамая, померла через сім днів після народження сина, і хлопчика виховувала сестра матері — добра Махапраджапаті.

Ставши вдівцем, цар Шуддходані всю свою любов віддавав синові. Звісно, батько хотів, щоб його син уславив рід Гаутам бойовою звитягою й довгим і щасливим царюванням. Однак мудрець Асіта, якого цар покликав до свого палацу, щоб той передбачив майбутнє його сина — принца Гаутами, сказав, що Сіддхартха відмовиться від влади, слави та грошей і стане великим Учителем людства. Мудрець пояснив цареві, що син його піде цим шляхом після того, як зустрінеться у своєму житті з хворобами, старістю, смертю та стражданнями світу.

Батько не хотів змиритися з передбаченнями мудреця Асіти. Він зробив усе можливе, щоб ці віщування не справдилися. Цар Шуддходані оселив свого сина в розкішному палаці, де його оточували молоді вродливі слуги, готові виконати будь-яке бажання юного принца. Сіддхартха ріс у відчутті вічного свята, не підозрюючи, що у світі існує горе, страждання й смерть.

Та одного разу під час полювання, наздоганяючи дичину, Сіддхартха опинився на узліссі сам, залишивши свій численний почет далеко позаду. Перед очима враженого юнака постало бідне селище: старі обшарпані хатини, виснажені працею люди. А біля однієї з тих халуп сидів скоцюблений чоловік у лахмітті, він розгойдувався з боку в бік і голосно стогнав. У цю мить до Сіддхартхи під'їхали слуги верхи на баских конях. На запитання принца, що то за чоловік і чому він так дивно поводить, слуги відповіли, що він хворий. Так Сіддхартха вперше довідався, що на світі існують хвороби й страждання.

Принц засмутився, але його батько тут-таки наказав своїм найкращим лікарям зцілити бідолоху. А коли той одужав, його привели в палац, запевняючи принца, що тепер світ знову став таким, як і раніше — сповненим лише радощів, щастя й насолод.

Здавалося, не було жодного приводу для хвилювання — життя, як і раніше, було подібне до свята.

Однак Сіддхартха захотів знову побувати там, де він колись зустрів хворого чоловіка. Коли принц за допомогою свого вірного слуги таємно покинув палац і опинився на узліссі, то помітив згорбленого, зморшкуватого дідуса. На голові у старого майже не було волосся, і він безсило плямкав беззубим ротом.

— Що сталося з цією людиною?! — скрикнув нажаханий Гаутама.

— Просто ця людина стара, — тихо відповів слуга.

Так Сіддхартха довідався про те, що існують не лише молодість і краса, а хвороби і старість. Сіддхартхові було тоді 16 років — і батько, задля того, щоб юнак назавжди відкинув сумні думки, одружив його з красунею Ясодхітою. Невдовзі в молодого подружжя народився син Рахула. Юний батько нетямився від щастя — життя знову стало чудовим і безхмарним.

Та ось одного разу, прогулюючись лісом, Гаутама побачив, що йому назустріч суне якась дивна процесія. Люди несли на ношах чоловіка. Той лежав блідий, із заплющеними очима й не рухався.

— Чому ці люди плачуть і хто цей чоловік, що нерухомо лежить на ношах? — запитав принц.

— Він помер, — відповіли йому.

Так Сіддхартха Гаутама дізнався про те, що кожне життя закінчується смертю.

Після того принц втратив спокій. Він не міг насолоджуватися життям у своєму розкішному палаці, коли знав, що інші хворіють, страждають і помирають. Сіддхартха вирішив присвятити своє життя пошукам щастя для всіх живих істот. Якимось пізно вночі він востаннє поглянув на кохану дружину, красуню Ясодхіту, що міцно спала на уквітчаному ложі, пригорнув до себе сина Рахула і таємно покинув свій розкішний палац.

Розділ четвертий. Якщо в школі тебе вчать брехати

— А хіба це можливо? — схвильовано запитав у батька Мохандас, вислухавши дивовижну історію з життя принца Сіддхартхи, яку він, звичайно, і до цього чув не раз, але сприймав її просто як гарну казку. — Хіба можуть усі бути щасливими?

Батько погладив хлопчика по голові й відповів:

— Принц Сіддхартха Гаутама вірив у це, тому й став Великим Буддою.

— Тату, але ж люди чинять зовсім не так, як написано в книжках. Вони ніби граються в якусь дурну гру — говорять одне, а роблять щось зовсім інше.

— Ось тому ми й вирушили з тобою в цей похід, мій хлопчику, — я хотів, щоб ти замислився над дуже важливими речами. І зрозумів — найлегше звинувачувати інших людей у своїх нещастях. Однак за тобою завжди залишається право вибору. І найголовніше — не поступатися правдою заради грошей і слави... Я чув, що ти посварився у школі з учителем?

Мохандас похнюпився й відчув, як його щоки почервоніли. У родині всі знали, що молодший син Ганді надзвичайно сором'язливий. Він майже не говорив, коли до них у гості приходили родичі чи знайомі, а в школі хлопчикові було ще важче. Серед жвавих, непосидючих однолітків він здавався білою вороною — завжди тихо сидів за своїм столом і читав якусь книжку. Коли Мохандаса викликали до дошки, він говорив ледь чутно й раз у раз червонів.

Та минулого тижня сталася подія, про яку довго говорили не лише однокласники хлопчика, а й ціла школа. Того дня до їхнього класу завітав англійський інспектор. Він дав учням завдання — написати англійською п'ять слів. Одне слово — kettle (казан) — Ганді написав неправильно. Вчитель, зазирнувши в зошит до хлопчика, помітив помилку, штовхнув його в бік і прошепотів:

— Дурню, чи ти не бачиш, що всі списують? Подивись, як це слово написано у твого сусіда, і виправ помилку.

— Я не хочу, — ледь чутно відказав хлопчик і, як завжди, коли соромився або хвилювався, зашарівся.

Зараз Мохандас пригадав свою сутичку з учителем і мовчки чекав докорів. А коли мовчання затяглася, хлопець підвів голову й побачив, що батько усміхається.

— Коли ти не захотів обманювати, навіть у такій дрібниці, як одна виправлена літера, — ти й зробив свій вибір. Розумієш? Навіть знаючи, що після цього тебе сваритиме вчитель і з тебе глузуватиме вся школа. Усе починається з малої правди або малої брехні. Сіддхартха також не одразу став Буддою. Він так довго й наполегливо шукав істину, що одного разу вона йому відкрилася. Це сталося так.

Принц уже шість років мандрував країною, вбраний у найбідніший одяг схимника, мужньо долаючи спеку, голод і холод. Якось він сів відпочити на березі річки під розлогим деревом Боддхі й раптом зрозумів, що не зійде з цього місця, аж поки йому відкриється таємниця життя та смерті. Відтоді це дерево називають "деревом Просвітлення". Сіддхартха просидів під деревом Боддхі сорок днів і сорок ночей. Перед його внутрішнім зором промайнули всі його минулі життя, а також минуле, нинішнє й майбутнє всіх живих істот. Отже, під дерево Боддхі сів Сіддхартха, а підвівся — Будда Шак'ямуні, бо йому відкрилася найвища істина — Драхма.

Відтоді він і став Буддою Просвітленим і Пробудженим. А згодом він почав навчати Драхмі всіх людей, які шукали істину: бідних і багатих, вельможних і простих, чоловіків та жінок, розумних і не дуже, сильних і слабких...

Розділ п'ятий. Коли одружуються тринадцятилітні

— Підійди до мене, синку, — тихо покликав Ка— рамчанд Ганді молодшого сина.

— Я слухаю тебе, тату, — озвався хлопець і підійшов до батькового ліжка.

Всі у великій родині Ганді знали, що Карамчандові жити залишалося зовсім небагато — він був тяжко хворий уже давно, але не хотів, щоб його дружина й діти знали про це. Карамчанд звик долати власні проблеми сам. Але, здається, його сили вичерпалися. Ось чому він так хотів устигнути впорядкувати найважливіші справи. А

головне, одружити свого молодшого й улюбленого сина Мохандаса.

— Я дуже хочу, щоб ти одружився з Кастурбай. Вона належить до шанованого роду й буде тобі вірною подругою на все життя. Ти ж знаєш, що рано чи пізно це має статися — адже ми заручили вас іще тоді, коли вам було по сім років...

— Гаразд, тату, я зроблю, як ти хочеш, — відказав хлопець і йому здалося, що це говорить не він, а хтось інший — дорослий і впевнений у собі.

Так, тепер це важко уявити, але в Індії з давніх давен існував звичай одружувати хлопців і дівчат у зовсім юному віці. Їх часто навіть не знайомили — просто батьки домовлялися про шлюб, а діти слухняно корилися їхній волі. На щастя для Мохандаса Ганді, його ровесниця Кастурбай справді стала йому вірною подругою на все життя. Вона народила йому чотирьох синів, троє з яких стали послідовниками батька в його боротьбі за незалежність Індії. Згодом подружжя Ганді навіть зважилося на неймовірний для тодішньої Індії крок — вони вдовчили дівчинку-парію.

Але, незважаючи на це, ставши Великим Учителем — людиною, яка вплинула на хід усієї історії XX століття, Ганді категорично заперечував проти таких "дитячих" шлюбів.

А тоді, 1882 року, ці двоє дітей ще не знали, що попереду на них чекають важкі випробування. Незабаром помер Карамчанд Ганді, і його родина залишилася майже без засобів до існування. Адже цей чесний чоловік ніколи не користався своїм високим службовим становищем і жодного разу не взяв хабара від численних прохачів, що зверталися до нього, як до прем'єр-міністра, по допомогу. Отож клопоти з утримання родини мусив узяти на себе дядько Мохандаса.

Коли хлопцеві виповнилося 18 років, після довгих суперечок і вагань Мохандаса вирішили відправити до Англії, щоб він учився там на юриста. І хоч як важко було зібрати гроші на цю поїздку, та найбільше родичів Мохандаса турбувало те, чи не зрадить він на чужині віру своїх пращурів. Урешті мати попросила, щоб син запрягнувся, що не вживатиме в Англії алкоголю, не куритиме, не їстиме м'яса й не піддаватиметься іншим спокусам ворожого світу.

Розділ шостий. На шляху до істини

Перед далекою дорогою до Англії юний представник старовинного роду Ганді, що належав до касты банья — торговців і ремісників — ще й ще раз обговорював зі своєю побожною матір'ю Путлібай те, як він захищатиметься в далеких краях від чужої віри, чужих звичаїв та спокус. Вони згадували, як колись здійснили прощу до священної ріки Ганг, яка для кожного індуса є символом нескінченності життя.

— Пам'ятаєш, мамо, як до Гангу сходилися все нові й нові прочани, як вони заходили у воду, ніби поверталися до колиски, з якої вийшло все живе, і які в тих людей були щасливі обличчя....

— А як увечері світилися свічки, прикріплені до великих листків, що пливли вниз за течією, ніби зорі, що спустилися з небес на землю, або як душі померлих, які шукають у безмежному Всесвіті свого нового втілення... — сказала мати й зітхнула. — Знати б,

де тепер мандрує душа твого тата?

Мохандас раптом пригадав, як батько вперше пояснив йому, ще зовсім малому хлопчикові, суть їхньої прадавньої віри. Вони сиділи на березі річки і споглядали її повільну течію. Батько взяв до рук паличок і накреслив на вологому піску трикутник.

— Поглянь — це ТРИМУРТИ, єдність трьох індуїстських богів: Брахми-Творця, Вішну-Охоронця та Шиви-Руйнівника, що об'єднує їх в одне ціле. Ось тут, ліворуч, сидить Брахма — Бог-Творець, нагорі розташувався Вішну — Бог-Охоронець, а праворуч чекає своєї черги владарювати Шива — Бог-Руйнівник. — І тато швидко намалював по кутах трикутника три маленькі фігурки. — Ця піраміда перевертається, і кожен із богів по черзі опиняється на її верхівці.

— Коли закінчується кальпа — відрізок часу, впродовж якого існує світ, — Шива розбиває світ до стану первісної матерії. Тоді немає світла, є тільки морок і первісні води, по яких пливе багатоголовий змій Шеша. — І тато так само вправно накреслив на піску хвилясту лінію води та змія з багатьма головами.

Хлопчик, мов заворожений, слухав оповідь батька, і йому ввижалися темні-темні води, з яких виринає чорне лискуче тіло Шеші.

— На спині в Шеші сидить Вішну зі своєю дружиною Лакшмі — Богинею Щастя. — Карамчанд накреслив тонку лінію профілю Богині Лакшмі.

Дивлячись на прекрасний профіль своєї дружини, Вішну народжує ідею творення нового світу, і в цю мить із його живота починає виростати чудова квітка лотоса. Лотос повільно розкривається, і в ньому сидить немовля-Брахма, котрий створює світло, і в цю мить починається творення нового світу. І так триває вічно — світи народжуються і вмирають для того, щоб з'являтися знову і знову...

Так само народжуються, живуть і вмирають усі живі істоти у Всесвіті — для того, щоб із кожним новим життям наближатися до остаточного єднання з Богом. І людина не може зникнути в безвісті — вона відродиться, але чи буде її життя щасливим, залежить від того як прожила вона своє попереднє втілення...

Мохандас стріпнув головою — він так поринув у спогади, що на хвилину забув про те, що завтра на нього чекає довга розлука з усіма, кого він любив — з матір'ю, дружиною й маленьким сином.

Розділ сьомий. Крок у безсмертя

Поїздка до Англії була для молодого Мохандаса Ганді тяжким випробуванням. Він давно позбувся наївної віри в те, що англіїці перемагають індусів, бо їдять м'ясо. Тепер юнак хотів вивчити Британську імперію зсередини та зрозуміти, як можна здолати цього хитрого й розумного ворога, що завоював його батьківщину.

За три роки, що він навчався в Лондоні, Ганді не лише здобув диплом правника, не лише досконало вивчив англійську й французьку мови, а й вирішив довести, що індус може поводитись як справжній джентльмен. Але головним було не це — у Лондоні Ганді вивчав філософію й основні світові релігії, там він познайомився з найважливішими здобутками науки, але при цьому залишився індусом, для якого

головною метою стала боротьба за незалежність Індії.

Повернувшись додому, молодий адвокат мріяв одразу ж узятися за роботу — захищати позбавлених будь-яких громадянських прав індійських бідняків. Та перший же його виступ у суді в ролі захисника закінчився гучним провалом. Як потім згадував сам Ганді, він так ніяковів і соромився, що не міг вимовити й слова: "Я підвівся, але душа моя провалилася кудись у шлунок, голова пішла обертом, я не міг поставити жодного запитання. Суддя реготав, а публіка насолоджувалася цим комічним видовищем".

Навряд ті, хто сидів того дня в залі суду, здогадувалися, що перед ними стоїть людина, котру згодом назвуть однією з найвеличніших постатей в історії сучасної цивілізації.

Замість епілогу

Після невдалої спроби стати адвокатом в Індії, Ганді переїжджає до Південної Африки, де, захищаючи права індусів-емігрантів, стає блискучим правником, а згодом і лідером визвольного руху. Саме тут Ганді створить своє вчення про ненасильницькі способи боротьби — Сатьяграху.

9 січня 1915 року 45-річний Ганді повернувся до Індії й очолив безкровну боротьбу індусів проти Британського панування. Цей невеличкий тендітний чоловік зміг перемогти потужну Британську імперію силою незламного духу й вірою в добро. За ним пішли мільйони індусів, які вірили своєму Вчителеві як святому. І Махатма, що в перекладі з мови хінді означає "великадуша", або "великий учитель", ніколи не зрадив цієї довіри. Протестуючи проти англійського панування й усе нових і нових утисків, Ганді кілька разів потрапляв до в'язниці, де оголошував багатоденні голодування. Так само боролася за свободу Індії і його вірна дружина Кастурбай, яка померла у в'язниці 1943 року.

Врешті після страйків, у яких брали участь сотні мільйонів індусів, Британська імперія згодилася надати Індії незалежність. Щоправда, при цьому вона розділила країну на дві держави — Індію та Пакистан. Здавалося б, мета життя Великого Вчителя здійснилася, — але самі мешканці Індії не були готові жити в мирі. Після ненасильницької перемоги над англійськими колонізаторами почалася кривава боротьба між представниками індуїстської та мусульманської релігій. Ганді сприйняв це як особисту трагедію. На знак протесту Махатма оголосив безстрокове голодування, і насильство припинилося.

Однак 30 січня 1948 року релігійний фанатик трьома пострілами смертельно поранив Великого Вчителя. Убивця вважав, що Ганді, захищаючи права мусульман, допомагає ворогам індуїзму. Махатма прийняв смерть з усмішкою, прошепотівши: "Боже! Боже!"

Історія людини в історії людства

Мохандас Карамчанд Ганді. якого нині весь світ називає Махатмою — великим учителем — зумів змінити хід історії XX століття. Він довів, що боротися проти

найсильнішого ворога можна не застосовуючи зброї й не проливаючи крові. Нащадок старовинного роду, що отримав блискучу освіту в Англії, він свідомо відмовився від будь— яких матеріальних статків і розділив життя з представниками найбідніших індійських каст. І саме ці найбідніші, упродовж життя, люди, які повірили Махатмі. об'єднані спільною ідеєю, здійснили те, що не вдавалося зробити найхоробрішим повстанцям за все існування Британської імперії, — Індія стала вільною державою, а наймогутніша у світі імперія перестала існувати.

Коли на межі тисячоліть Британська телерадіомовна корпорація Бі-Бі-Сі провела опитування в номінації "людина тисячоліття", перше місце зайняв Махатма Ганді. друге — Леонардо да Вінчі. третє — Ісус Христос.

"Мабуть, наступні покоління просто не повірять, що така людина з плоті й крові ходила по цій грішній землі". — так сказав про Мохандаса Карамчанда Ганді геніальний учений Альберт Ейнштейн.